

תוצאות חיים

שיעור מפי מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א - פוסק עדת תימן

גליון 70

יו"ל ע"י התאחדות בני הישיבות ובסיוע מוסדות יד מהרי"ץ

נושאי השיעור: (א) תקנת עזרא לקרוא בתורה בשני וחמישי - מח' רב ושמואל איך לחלק את קריאת ר"ח וכמי ההלכה - תמיהה גדולה איך רבא ועולא מסתפקים בדבר וכי לא היו בבהכ"נ וישוב מרן שליט"א - מנהגנו בבציעת מצה וחצי בימי הפסח ומקורו מהגאונים - הוכחה שאחד וחצי נחשב שניים וקושיא מדברי רב - מקורות נוספים שאחד וחצי אינו נחשב שניים וישוב נפלא ממרן שליט"א - הנהגת החז"א לענין זוגות. (ב) קושיות ממרן שליט"א שצריכות עיון.

תמיהה גדולה וכי עולא ורבא לא היו בבהכ"נ ויישוב נפלא ממרן שליט"א

והמפרשים על הגמ' תמהים היכן היו עולא ורבא עד עכשיו בראש חדש, וכי לא התפללו בבהכ"נ שלא ידעו מה היו עושים, וצריך רבא לדמות למח' רב ושמואל לענין הקריאה של ראשי מעמדות, והדבר תמוה.

וכנראה שהתשובה הנכונה לשאלה הזאת שבדורות הראשונים לא היו מקפידים כ"כ במספר הפסוקים, כיון שרק העולה הראשון והאחרון בירכו ברכת התורה. וזו עיקר תקנת חכמי המשנה, שקריאת התורה זו דבר אחד, ולא צריך לברך כל עולה שקורא בתורה אלא קורא את הפסוקים של העליה בלי ברכה, והעולה האחרון מברך ברכה אחרונה. וחז"ל גזרו גזרה משום הנכנסים והיוצאים שכל אחד יברך, שלא יטעה מי שיוצא לאחר אחד העליות ויחשוב שאין ברכה לאחר קריאת התורה. וכן לענין הנכנסים. וא"כ רק אז נוצרה הבעיה מה לעשות בראש חודש, שהרי כל אחד שמברך צריך לקרוא שלושה פסוקים, ורק בזמנם שלא גזרו משום הנכנסים והיוצאים לא חששו לשייר שני פסוקים בסוף פרשה, ולאחר זמן שגזרו משום הנכנסים והיוצאים והצריכו חז"ל שכל עולה יברך, ממילא התקשו מה לעשות בראש חדש.

תוספת ביאור במח' רב ושמואל האם דולג או פוסק

נחזור לענינו רב אמר דולג ושמואל אמר פוסק. רב אמר דולג, כיון דכל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה. ושמואל אמר פסקינן ליה. ומקשה הגמ', והרי רבי חנינא צער גדול נצטער אצל רבי שיתיר לו לפסוק ולא התיר לו אלא לתשב"ר שעשויים להתלמד, ומוכח שרק לתשב"ר מותר ואיך שמואל סובר שפוסקים. ומתרת הגמ', שהרי לתשב"ר התיר רבי כיון שאי אפשר, וא"כ גם כאן א"א, והיא דלא אפשר שאני, ושמואל לא סובר כרב, גזרה משום הנכנסים והיוצאים, שהרי אם יחזור על הפסוק "ואמרת להם" ואדם יכנס באותו זמן לבהכ"נ ויראה שמתחילת הפרשה יש רק שני פסוקים ויחשוב שהעולה הראשון קרא רק שני פסוקים, ויבואו לידי טעות. ורב סובר שכל ההיתר של רבי בתשב"ר במקרה שאי אפשר זה לא אומר שחצי פסוק נחשב כפסוק והרי צריך שלושה פסוקים ואיך אפשר שלא לחשוב שני פסוקים וחצי לשלושה פסוקים ואפ' שבמפוסש אפ' שחצי פסוק מותר אבל קריאת התורה שאני שאי אפשר להחשיב חצי פסוק לפסוק ושמואל סבר שפסקינן ליה ויחצי פסוק נחשב פסוק ורב שסובר לא פסקינן ליה פירושו לא רק שלא פוסקים אלא גם לא חשוב כפסוק [ואפ' שזה נשמע קצת דרוש מ"מ כן צ"ל וכע"ז כתב השפת אמת] ולהלכה נפסק כשמואל וכך מסקנת הגמ' שם.

מקורות למנהגינו לבצוע בפסח על מצה וחצי וקושיא נפלאה משיטת שמואל שדולג

והנה בחג הפסח כל שבעת הימים, בצענו על מצה וחצי, ואפ' שחייב בשבת ויו"ט, לחם משנה בצענו מצה וחצי, ובר"ף כתב שדין לחם עוני, מגרע את הדין של לחם משנה, ולכן עושים

א.

תקנת עזרא לקרוא בתורה

בגמ' בב"ק פב. כתוב עשרה תקנות תיקן עזרא, שקורין במנחה בשבת, וקורין בשני ובחמישי, ודנין בשני ובחמישי וכו' והגמ' בהמשך שואלת ושיהיו קוראין בשני ובחמישי עזרא תיקן, והא מעיקרא היה מיתקנא. דתניא "וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים", דורשי רשומות אמרי אין מים אלא תורה, שנאמר "הוי כל צמא לכו למים" כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה, נלאו. מדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהיו קורין בשבת, ומפסיקין באחד בשבת, וקורין בשני, ומפסיקין שלישי רביעי, וקורין בחמישי, ומפסיקין ערב שבת, כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה. ומתרת הגמ', מעיקרא תקנו חד גברא תלתא פסוקי, אי נמי להתא גברי תלתא פסוקי, כנגד כהנים לויים וישראלים. אתא הוא - עזרא - ותיקן תלתא גברי ועשרה פסוקי כנגד עשרה בטלנים ע"כ דברי הגמ'.

דברי הגמ' איך לחלק את הקריאה של ר"ח לארבעה עולים

בגמ' במגילה דף כא: כתוב בעא מיניה עולא בר רב מרבא פרשת ראש חדש - כיצד קורין אותה, "צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי" דהוין תמני פסוקי היכי נעביד - בקריאה של ראש חודש יש שלוש פרשות הפרשה הראשונה היא שמונה פסוקים, והפרשה השניה היא "ביום השבת" ויש בה שני פסוקים ופרשה זו צריך לקרוא אותה או עם פרשה הקודמת או עם פרשה שלאחריה שא"א לקרוא פחות משלושה פסוקים וכן א"א לקרוא פסוק אחד בתחילת פרשה. והפרשה האחרונה היא "ובראשי חדשיכם" ויש בה חמישה פסוקים.

ובפרשת ראש חודש יש ארבעה עולים ואת הפרשה הראשונה שיש בה שמונה פסוקים צריך לחלק לשלוש. והמנהג שאת הפסוק "ואמרת" הלוי חוזר עליו וא"כ יוצא שכל אחד קרא שלושה פסוקים. אבל בדבר זה נחלקו בגמ', וזה מה שעולא שאל את רבא איך לחלק את הפסוקים, שאם יקראו שני אנשים שלושה פסוקים, ישארו רק שני פסוקים, ואין משיירין בפרשה פחות משלושה פסוקים. ואם נקרא ארבעה, ארבעה, נשאר רק שבעה פסוקים, וא"א לחלקם לשני עליות (יעו"ש בגמ'). ורבא אמר לעולא זו לא שמעתי, כיוצא בה שמעתי לענין ראשי מעמדות, שכשהקריבו קורבנות בירושלים אנשי המעמד היו קורין בתורה [כל אחד בשבוע שלו], את הפרשה של מעשה בראשית וכל יום היו קורים שתי פרשות, וביום הראשון היו קורים פרשת "בראשית" ופרשת "ויקו המים", ושם גם יש את השאלה ששאל עולא, שהרי פרשת "בראשית" היא רק חמישה פסוקים, ופרשת "ויקו המים" היא שני פסוקים, ושם נחלקו רב ושמואל - רב אמר דולג ושמואל אמר פוסק דהיינו רב סובר שהראשון יקרא שלושה פסוקים וא"כ נשאר שני פסוקים והשני יחזור על פסוק אחד, ויקרא שלושה פסוקים ויסיים את הפרשה ושמואל סובר שאת הפסוק השלישי חוצים אותו לשנים, והעולה הראשון יקרא שני פסוקים וחצי, וכן העולה השני.

פרוסה כיון שדרכו של עני בפרוסה, ולוקחים גם שלימה מפני כבוד הברכה.
והרב כהן צדק גאון כתב להסביר שבמצה וחצי יוצאים ידי חובת לחם משנה, וכמו שכתוב בגמ' בברכות (ג:) שמשמרה ופלא, משמרות קרי להו דהיינו שאחד וחצי, נחשבים כשנים, וא"כ ה"ה לענין לחם משנה מצה וחצי נחשבים שנים.
וא"כ צריך עיון מדוע רב אומר ששני פסוקים וחצי לא נחשבים שלוש, דהיינו שלא מחשיבים את החצי פסוק, לפסוק, הרי בגמ' ברכות רואים שמחשיבים אחד וחצי, לשנים. וא"כ ה"ה לענין שנים וחצי, שיחשבו שלוש. וקשה מדוע רב חולק, ואין לומר שאה"נ רב חולק, שא"כ יוצא שמש"כ רב כהן צדק אינו להלכה שהרי נפסק כרב. ויותר קשה שבמנחת יעקב כתב שדין לחם משנה מהתורה מתקיים גם באחד וחצי, ולא צריך דווקא שני לחמים, והביא את הגמ' בברכות הנ"ל [וכיון לרב כהן צדק] והחת"ס מתפלא, הרי כתוב "לחם משנה" דהיינו שנים, ואין אפשר לומר שהכוונה לאחד וחצי, ואם היה כתוב לחם יומים, אפשר להבין שלא דוקא שנים שלמים, אבל כיון שכתוב "לחם משנה" פירושו שני לחמים, ואין אפשר לומר שהאחד וחצי לחמים יוצאים יד"ח.

הסברים מהגאונים למנהגו

בבציעת מצה וחצי בשבעת ימי בפסח

בהגדה של פסח "פרי עץ חיים" כתבנו בזה"ל ביאור חדש בזה מצינו בקנקן ישן, הוא רב כהן צדק גאון דאף כיכר וחצי חשוב לחם משנה וז"ל ואוחזין מצה שלימה וחצי שהיא הפרוסה, ומניח פרוסה בתוך שלמה ומברך המוציא עליהן ואחר כך לוקח אחת מהן היינו משום לחם עוני, ושתי כיכרות קרי להו כן אנו תנו משמרה ופלא תרתי משמרות הוויין, אויף הכא נמי שלימה ופרוסה, ב' ככרות הוויין, ובוצע עליהן המוציא וכו' ע"כ וכן מצינו בתשובת רב שרירא גאון וז"ל ובליל פסח על אחד וחצי והן כמו ב' כיכרות משום לחם עוני שהוא מחצית וכו' ע"כ. ע"כ מהגדת "פרי עץ חיים" הנ"ל.

קושיא מהגמ' ב"ב שאחד וחצי לא נחשב כשנים וישוב לזה

יש הלכה שאין למדין משיטה אחרונה בטרם שמחשש זיוף לא לומדים מהשורה האחרונה, ולכן העדים צריכים לחתום קרוב לסוף השטר, ואם יהיה ריוח של כמה שורות השטר פסול, שהוא יכול להזדייף שיוספו עוד דברים בשטר, ולכן צריך להקריב את החתימות שלא ישאר ריוח שני שורות, ושורה אחת אין בעיה שהרי לא לומדים בשורה האחרונה,
ובגמ' בבא בתרא (קסב:) כתוב כך, איבעיא להו שיטה ומחצה מאי. דהיינו אם נשאר עובי של שורה וחצי, האם השטר כשר, ומסקנת הגמ' שהשטר כשר, ובפשוטו רואים בגמ' ששורה וחצי זה לא שתי שורות. ולכא' זה קושיא על רב כהן צדק ועל מנהגו. ובעצם לאחר שמתעמקים רואים שלא קשה שלכא' ביאור ספק הגמ' הוא, כיון שיכולים לכתוב בשורה וחצי שתי שורות אבל בכתב קטן וכתב קטן כשר, ומסתפקת הגמ' האם חוששים שמה העדים יחשבו שיחשדו בהם ולא יעשו כך וא"כ השטר כשר או שלא, ונמצא שחצי השורה משליך גם על השלם ולק"מ.

קושיא מהגמ' בכריתות שאחד וחצי

אינו נחשב כשנים וצ"ע למנהגו.

בגמ' בכריתות (יז:) כתוב, אמר רבי יהודה אמר רב, היו לפניו שתי חתיכות, אחת של שומן ואחת של חלק, ואכל אחת מהן ואינו יודע איזה מהן אכל, חייב (אשם תלו). ספק של חלב ספק של שומן פטור. אמר רבא מ"ט דרב, דאמר קרא 'ויעשה מכל מצות ה' בשגגה' עד שישוגג בשתים. ושואלת הגמ' הרי כתוב מצוות בלשון רבים. ומתרת הגמ', מצות קרין דהיינו יש אם למסורת וקורין מצות. ובהמשך הגמ' כתוב, א"ר זירא מ"ט דרב קסבר שתי חתיכות אפשר לברר איסורו, חתיכה אחת א"א לברר איסורו, שתי חתיכות אפשר ע"י מה שנותר, לברר למפרע מה הוא אכל. וברש"י כתב דאשם תלוי אינו בא אלא להגין מן היסורים עד שידוע לו ויביא חטאת הלכך וכו' אפשר שיבוא לאחר זמן בקי שיכיר אם זו הנותרת שומן ודאי, חלב אכל, ויביא חטאת.

אבל חתיכה אחת ואכלה אי אפשר לברר ע"כ דברי רש"י. והגמ' שואלת מה איכא בין טעמא דרבא לטעמא דרבי זירא, ומתרת איכא בנייהו כזית ומחצה, לרבא ליכא מצוות, ופטור. לרבי זירא, אפשר לברר איסורו, דהיינו אם היה כזית וחצי של ספק חלב ואכל ספק של שומן כזית, אז לפי רבי זירא כיון שנשאר עוד חצי, א"כ אפשר לברר. אבל לפי רבא שצריך מצוות, דהיינו שתים, א"כ פטור.

ורואים מהגמ' שאחד וחצי לא נחשב שתים, שהרי א"כ גם לרבא היה צריך להתחייב, ושוב קשה על רב כהן צדק ועל מנהגו.

יישוב נפלא ממרן שליט"א לקושיות הנ"ל.

וברצוני לומר בס"ד תירוץ שכל הנידונים הנ"ל אינם קשורים לסוגיא שלנו, שהרי הקשנו מרב שפסק לענין הקריאה בר"ח שדילג מדוע לא אמר כשמואל שפוסק, וחצי פסוק נחשב פסוק. וחושבני לומר שגם רב מודה שאחד וחצי נחשב שנים, אבל לענין קריאת התורה הדין שונה, שלא יתכן לעשות פסוק אחד, שני פסוקים. דהיינו שכל חצי פסוק ייחשב פסוק. ואפשר להחשיב רק חצי כשלם כשכל אחד לעצמו, בכיכר וחצי, שאפשר להחשיבם כשנים. אבל לענינו הציבור משתמשים בפסוק אחד לשני פסוקים, וזה לא מצאנו. וא"כ נמצא שרב מודה שמשמרה ופלא משמרות קרי להו וכן לענין חצי פסוק, אבל לא שיחשבו שני החצאים לשני פסוקים.

וזה לא כדברי השפת אמת שהסביר שרב סובר שחצי פסוק לא נחשב פסוק, ודייק בלשון כל פסוקא דלא פסקיה משה אנו לא פסקינן ליה דהיינו, שלא נחשב פסוק, אלא הביאור הוא שרב סובר שחצי פסוק נחשב פסוק אבל להשתמש פעמים באותו פסוק, זה לא יכול להיות.

וא"כ נמצא שהסוגיא בגמ' בבבא בתרא לא שייכת כמו שביארנו, וכן הסוגיא בכריתות לא שייכת ששם מדובר שיש אחד וחצי ואין עוד חצי וא"כ אין על מה לדון.

הנהגת החז"א לענין זוגות ומה שיש לבאר בהנהגתו.

ישנו עוד דבר, ידוע שבזמן חז"ל חששו לזוגות ולמעשה הפוסקים של זמנינו אומרים לא לחשוש לזה. ובשולחן ערוך המקוצר [ח"ד הלכות דברים האסורים משום סכנה דף שט] כתבנו בזה"ל יחיד ומיוחד שידעתי מקפיד על זוגות, היה אאמר'ר זצ"ל, והיה אומר שהרגיש נזק כשאינו נזהר. אכן לא כשאר בני אדם היה אלא בעל חושים מיוחדים. ובשורת רבבות אפרים ח"ו סימן תנח אות יד הובא שהחז"א היה מקפיד להניח קצת מהביצה השנייה מפני שעל שתי ביצים נזכר בגמ' פסחים דף קי: שזו הלכה למשה מסיני ע"ל. ולכא' קשה האיך פתר החז"א את הבעיה הרי אחד וחצי נחשב שנים, ושם אי אפשר לומר כדברינו, וכנראה צריך לומר שלענין זוגות המציאות היא שדוקא שתים ממש מזיק, ופחות לא. [ויש לפלפל בזה].

ב.

קושיות ממרן שליט"א שצריכות עיון.

לסיום אשאל שאלה, בשו"ת מהר"ק (רבי יוסף קולון) מובא מעשה שקראו בס"ת עשרה פסוקים, והישראל קרא שני פסוקים, ואחר שגמר לברך נזכרו שקרא רק שני פסוקים, ויש כזה נידון שהרי צריך כל עולה לקרוא שלושה פסוקים, או שנאמר שסוף כל סוף קראו עשרה פסוקים. והביא שם דעה שיצאו יד"ח. ולכא' אין יתכן לומר שבדיעבד יוצאים יד"ח בקריאת שני פסוקים, הרי א"כ מדוע תקנו ברכות משום גזרת הנכנסים והיוצאים שמא יטעו ויחשבו שקורים רק שני פסוקים, הרי בדיעבד זה לא מעכב, ויש כלל שלא גוזרים גזרות על דבר שבדיעבד אינו מעכב, וזה לכא' קושיא אלימתא.

ויש לי עוד שאלה כתוב כל פסוקא דלא פסקיה משה אנו לא פסקינן ליה, וצ"ע וכי משה רבינו עשה את הסוף פסוק, ולכא' צריך להיות כתוב כל פסוקא דלא פסקיה רחמנא, הרי הטעמים ופסוקים הם מהקב"ה. ואפשר ליישב ע"פ הכתוב "זכרו תורת משה עבדי" אבל מ"מ אפילו שאינו קושיא, זה הערה מה שונה משאר מקומות שכתב אמר רחמנא. וה' ברוך הוא יאיר עינינו.